

АРХЕОГРАФСКИ
ПРИЛОЗИ

44

NATIONAL LIBRARY OF SERBIA
ARCHEOGRAPHICAL DEPARTMENT

ARCHEOGRAPHICAL PAPERS

44

Belgrade 2022

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА СРБИЈЕ
ОДЕЉЕЊЕ ЗА АРХЕОГРАФИЈУ

АРХЕОГРАФСКИ
ПРИЛОЗИ

44

Београд, 2022

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР

Др Владимир Пиштало, главни и одговорни уредник (Београд)

Проф. др Татјана Суботин-Голубовић, уредник (Београд)

Др Владан Тријић, секретар Одбора (Београд)

Проф. др Аксинија Џурова, инострани члан САНУ (Софија)

Анатолиј Турилов, инострани члан САНУ (Москва)

Катарина Мано-Зиси (Београд)

Др Јасмина Недељковић (Београд)

Проф. др Драгана Новаков (Нови Пазар)

Др Драган Пурешић (Београд)

EDITORIAL BOARD

Vladimir Pištalo, Ph.D., editor-in-chief (Belgrade)

Tatjana Subotin-Golubović, Ph.D. Associate Professor, editor (Belgrade)

Vladan Trijić, Ph.D. secretary of the Board (Belgrade)

Aksinia Žurova, SASA foreign member (Sofia)

Anatoly Turilov, SASA foreign member (Moscow)

Katarina Mano-Zisi (Belgrade)

Jasmina Nedeljković, Ph.D. (Belgrade)

Dragana Novakov, Ph.D. Associate Professor (Novi Pazar)

Dragan Purešić, Ph.D. (Belgrade)

РЕЦЕНЗЕНТИ

Проф. др Татјана Суботин-Голубовић

Проф. др Ирена Шпадијер

Др Јасмина Недељковић

Др Владан Тријић

Мр Миланка Убипарић

Катарина Мано-Зиси

REVIEWERS

Tatjana Subotin-Golubović, Ph.D. Professor

Irena Špadijer, Ph.D. Professor

Jasmina Nedeljković, Ph.D.

Vladan Trijić, Ph.D.

Milanka Ubiparić, MA

Katarina Mano-Zisi

Публиковање овог броја *АРХЕОГРАФСКИХ ПРИЛОГА* остварено је уз финансијску помоћ
Министарства културе Републике Србије

САДРЖАЈ/CONTENTS

ЧЛАНЦИ И РАСПРАВЕ

Aleksandr Andreev

THE SLAVONIC SABBAITE HOROLOGION: A PRELIMINARY REVIEW OF THE SOURCES 11

Александар Андрејев

СЛОВЕНСКИ САВАИТСКИ ЧАСОСЛОВ: ПРЕЛИМИНАРНИ ПРЕГЛЕД ИЗВОРА 45

Алекса Карајић

ПАРАКЛИС СВЕТОМ КРАЉУ СТЕФАНУ ДЕЧАНСКОМ 47

Aleksa Karajić

THE PARAKLESIS TO THE HOLY KING STEFAN OF DEČANI 67

Душица Грбић

ПРАЗНИЧНИ МИНЕЈ БОЖИДАРА ВУКОВИЋА ИЗ ХИЛАНДАРСКЕ ЋЕЛИЈЕ КОЖИНЕ 69

Dišica Grbić

BOŽIDAR VUKOVIĆ'S FESTAL MENAION FROM THE HILANDAR CELL KOŽINA 86

Милена Марџиновић

САБОРНО УЛОЖЕНИЈЕ (РУСКОГ ЦАРА АЛЕКСЕЈА МИХАЈИЛОВИЋА)

– РУКОПИС ИЗ НАРОДНОГ МУЗЕЈА ЦРНЕ ГОРЕ НА ЦЕТИЊУ 97

Milena Martinović

SOBORNOE ULOZHENIE (OF TSAR ALEXEI MIKHAILOVICH OF RUSSIA)

– THE MANUSCRIPT FROM THE NATIONAL MUSEUM OF MONTENEGRO IN PODGORICA 104

Татјана Субоџин-Голубовић

РУКОПИСИ МАНАСТИРА СВЕТЕ ТРОЈИЦЕ РУСИНИЦЕ

У СЕЛУ МУШУТИШТУ КОД ПРИЗРЕНА 109

Tatjana Subotin-Golubović

THE MANUSCRIPTS OF THE MONASTERY OF THE HOLY TRINITY

OF RUSINICA IN THE VILLAGE OF MUŠUTIŠTE NEAR PRIZREN 119

<i>Драїана Новаков</i>	
ЖЕНСКА ИМЕНА СЛОВЕНСКОГА ПОРЕКЛАА У ПАРУСИЈИ (РС 110) ИЗ XIX ВЕКА	125
<i>Dragana Novakov</i>	
FEMALE NAMES OF SLAVIC ORIGIN IN THE PAROUSIA (MS 110) FROM THE 19 TH CENTURY	139

НАУЧНИ ЖИВОТ

<i>Љиљана Пузовић</i>	
МЕЂУНАРОДНИ НАУЧНИ СКУП У ЧАСТ ЛИДИЈЕ ПЕТРОВНЕ ЖУКОВСКЕ (МЕЖДУНАРОДНАЯ КОНФЕРЕНЦИЯ ПАМЯТИ ВЫДАЮЩЕГОСЯ ФИЛОЛОГА-СЛАВИСТА XX в. Л. П. Жуковской: к 100-летию со дня рождения).....	145

^{хс} М Н Х Ъ Н Ц Е А К Н М Е
Б А К Ю Г А М А В С Е
К О К Р Е М Е В Ы Н Ю
Х В А Л А Ж Г В Ъ С Т Е
Ѡ П Р У В А Н С А Н Т Е
Н Е В Л Е Т О Б
Н Е Ж Б О Ц К Р
Т Е Н Ѡ З Н И
Ц Р К В Н Д Е
Х И Г А Н Я
Ш О Б О Т О

ПРАЗНИЧНИ МИНЕЈ БОЖИДАРА ВУКОВИЋА
ИЗ ХИЛАНДАРСКЕ ЋЕЛИЈЕ КОЖИНЕ

Душица Грбић*

Айстїраќї: *Празнични минеј* Божидара Вуковића (Венеција 1538), најобимнија и најрепрезентативнија књига старог српског штампарства XV–XVII века, отиснута је у великом тиражу. Налази се у многим збиркама у земљи и иностранству, а у овом раду реч је о једном од примерака у Руској националној библиотеци (РНБ). Према запису у књизи, који се датира у XVII век, пре 1620/21, књигу је покљонио зограф јеромонах Митрофан са сином Георгијем Митрофановићем Храму Рођења Пресвете Богородице, хиландарској ћелији званој и Кожина, у Кареји. Зографи Митрофан и Георгије Митрофановић истакнути су српски сликари у XVII веку, а податак из записа аутентично сведочи о томе да је зограф Митрофан (? – 1620/21) био телесни отац Георгија Митрофановића, што је до сада било нејасно. О ћелији Кожина се знало само на основу једног записа из 1628. године. Уз *Празнични минеј* привезано је шест рукописних листова с текстом *Службе Св. Аїанасију Великом, архиеїскоїу александријском* (2. мај), коју је око 1665/1675. исписао јеромонах Макарије, познати преписивач и илуминатор. Он је на крају текста оставио запис тајнописом. Јеромонах Макарије радио је у скиту Св. Ане на Светој Гори и према досадашњим сазнањима оставио је за собом три датирана рукописа (*Изборно јеванђеље* из 1668. у манастиру Морача, *Аїостїол и јеванђеље* из 1676. у Државној библиотеци у Берлину, *Псалїиш* из 1686. у Националној библиотеци у Бечу), док су му још три рукописа атрибуирана. У *Празничном минеју* постоји екслибрис руског кнеза Алексеја Борисовича Лобанова-Ростовског (1824–1896), а као његов дар ова књига је доспела у Императорску јавну библиотеку у Санкт Петербургу (данас РНБ), заједно са још неким србуљама.

Кључне речи: Божидар Вуковић, *Празнични минеј* (Венеција 1538), карејска келија Кожина, зограф Митрофан, зограф Георгије Митрофановић, писар и илуминатор јеромонах Макарије, *Служба Св. Аїанасију Великом*, кнез А. Б. Лобанов-Ростовски, Руска национална библиотека.

* Душица Грбић, Библиотека Матице српске у Новом Саду, dgrbic52@gmail.com

Празнични минеј, отиснут 19. јануара 1538. године у штампарији Божидара Вуковића, најпродуктивнијој типографији старог српског штампарства XV–XVII века,¹ први је штампани минеј на српскословенском језику. Штампар тог „најскупљег и најобимнијег издања старог српског штампарства” јесте јеромонах Мојсије Дечанац, родом Будимљанин. Ова књига великог формата (2°) садржи 432 листа, углавном у два ступца, са по 32 реда.² Осим на хартији, штампана је и на луксузнијим материјалима, на пергаменту³ и плавој дебљој хартији.⁴ Репрезентативности *Минеја* доприносе лепа, пажљиво обликована и стилски уједначена слова (крупнија и ситнија) и богата дрворезна графика.⁵ Специфичност појединих примерака чине накнадно руком обојене илустрације, које им дају нарочиту уметничку вредност.⁶

Високи штампарски домети *Празничној минеја*, као и других Божидаревих књига, сведоче о његовој амбициозности, широким знањима и умећу, што је резултирало и штампањем скупоцених дидлиофилских издања која су имала специјалну намену.⁷

Међусобна упоређивања примерака *Празничној минеја* Божидара Вуковића пружају интересантне податке о њиховим типографским разликама и варијантским особеностима, које сведоче о процесу штампања и односу штампара, коректора и редактора према тексту.

Најпотпуније дидлиографске описе издања Божидара Вуковића, с прегледом познатих и сачуваних примерака и обимном литературом, објавио је угледни руски научник Јевгениј Љвович Немировски.⁸ Према Немировском, познат је 281 примерак *Празничној минеја* Божидара Вуковића, од којих се за 221 зна место налажења.⁹ Тај број је данас засигурно већи, јер је откривено још примерака, што несумњиво потврђује велики тираж књиге.

---

¹ Пешикан 1994, 85–89.

² Исто, 144–145.

³ Радојичић 1950, 354–356; Пешикан 1994, 144.

⁴ Чурчић 1991, 161–164.

⁵ Медаковић 1958, 116–142, 204–207; Пешикан 1994, 144–145.

⁶ Љубинковић 1967, 25–29.

⁷ Чурчић 1991, 162–164; Пешикан 1994, 144–145.

⁸ Немировски 1993; Nemirovskij 2001; Nemirovskij 2003.

⁹ Nemirovskij 2003, 296–386.

Примерци *Празничној минеја*, осим у нашој земљи, налазе се и у многим иностраним збиркама, а о њиховом кретању, власницима и судбини драгоцена сведочанства пружају сачувани записи.

У Руској националној библиотеци у Санкт Петербургу (РНБ) постоји шест примерака ове књиге, чији су описи објављени у разним каталозима и библиографским прегледима старих ћириличких штампаних књига. У овом раду, реч је о примерку са сигнатуром 1.1.11в, који је дигитализован и у целини се може прегледати у електронском каталогу РНБ (сл. 1).¹⁰ Доступан је и на порталу Националне електронске Библиотеке споменика културе Русије (НЭБ),¹¹ а укључен је и у електронски Регистар споменика културе Руске Федерације (бр. 25.509).¹²

Од варијантских карактеристика насталих у току штампе, у овом примерку се налазе следеће: на л. 24б (VIII л. св. 3) ознака свешчице *ѣ* је исправна; на л. 54б (VI л. св. 7) вињета је црна с цветовима; на л. 62а (VI л. св. 8) постоји цртеж руке (црне боје), а ред је увучен; на л. 114а (II л. св. 15) сигнатура је исправна – р II, а не d II; на л. 122а (II л. св. 16) ознака сигнатуре је *ѣ* уместо *ѣ*; на л. 132а, уместо бр. свешчице *ѣ* (= 17) јавља се бр. *ѣ* (= 7); на л. 391б (VII л. св. 49) вињета са стилизованом виновом лозом и гроздовима је црвена.¹³

Поседну пажњу у књизи привлаче сведочанства о њеном историјату, кретању и употреби. На унутрашњој страни предње корице налази се екслибрис руског кнеза, дипломате, сенатора, државног секретара и историчара Алексеја Борисовича Лобанова-Ростовског (1824–1896): *КНЯЗЬ АЛЕКСИЙ БОРИСОВИЧЬ ЛОБАНОВЪ РОСТОВСКИЙ* (сл. 2).

Кнез Алексеј Борисович Лобанов-Ростовски био је љубитељ старина, колекционар старих књига, рукописа, карата, монета, гравира, портрета, некролога и др.¹⁴ У Извештају Императорске јавне библиотеке (*Ойчей Императорской љубличной библиотеки*) у Санкт Петербургу (данас: РНБ) за 1875. годину дат је преглед рукописних и штампаних књига, са кратким описом, које је Библиотеци поклонио

¹⁰ Российская национальная библиотека: <https://nlr.ru/> (Минея праздничная 1538. Электронная копия).

¹¹ НЭБ – книжные памятники: kr.rusneb.ru.

¹² Реестр книжных памятников: <https://knpam.rusneb.ru/>.

¹³ Уп.: Немировски 1993, 91 (бр. 8); Грбић, Минчић-Обрадовић, Шкорић 1994, 41–54 (бр. 18–36); Nemirovskij 2003, 269 (бр. 67).

¹⁴ Лобанов-Ростовский. Большая российская энциклопедия: https://bigenc.ru/domestic_history/text/2176945.

државни секретар кнез А. Б. Лобанов-Ростовски. Међу осам штампаних књига пет је србуља, укључујући и *Празнични минеј* Божидара Вуковића.¹⁵ Осим *Празничној минеја*,¹⁶ ту су и *Служабник* Божидара Вуковића (Венеција 1519),¹⁷ *Молићвослов (Евхолоион)* Божидара Вуковића (Венеција око 1538),¹⁸ *Псалтир* Вићенца Вуковића (Венеција 1546)¹⁹ и *Триод цвешни* Стефана од Скадра (Скадар 1563).²⁰ О *Служабнику* (сигн. I 5.5а) се, поред осталог, казује да има раскошан повез, за који је познатом париском књиговесцу Лорану Антоану Бозонеу²¹ плаћено 400 франака 1862. године.²² *Служабник* је дигитализован и доступан је за преглед и читање на сајту РНБ²³ и на порталу Националне електронске Библиотеке споменика културе Русије,²⁴ а укључен је и у електронски Регистар споменика културе Руске Федерације (бр. 25028).²⁵ У књизи је екслибрис А. Б. Лобанова-Ростовског као у *Празничном минеју*. Прилика је да се помене да је у личној библиотеци овог кнеза постојала и *Историја* Јована Рајића у четири тома (Будим 1823), што се види из описа у електронском каталогу РНБ (сигн. 139/772(1), 139/772(2), 139/772(3), 139/772(4)), а могуће да је било још српских издања. У сва четири тома Рајићеве *Историје* налази се екслибрис кнеза А. Б. Лобанова-Ростовског, исти као у *Празничном минеју* и *Служабнику*. Из каснијег времена томови Рајићеве *Историје* имају екслибрис библиотеке Николаја II, последњег руског императора (1868–1918), чија се владавина завршава за време Фебруарске револуције 1917, а живот 17. јула 1918, када је убијен заједно са породицом.²⁶ Према електронском каталогу РНБ, има још књига које садрже оба

¹⁵ Отчет ИПБ за 1875, 45–49.

¹⁶ Исто, 46–47 (бр. 2).

¹⁷ Исто, 45–46 (бр. 1).

¹⁸ Исто, 47–48 (бр. 3).

¹⁹ Исто, 48 (бр. 4).

²⁰ Исто, 49 (бр. 8).

²¹ Лоран Антоан Бозоне (Laurent-Antoine Bauzonnet), рођен у Дољу (Dole) 1795, а умро у Паризу 1882. године (https://fr.wikipedia.org/wiki/Antoine_Bauzonnet).

²² Отчет ИПБ за 1875, 45–46.

²³ Российская национальная библиотека: <https://nlr.ru/> (Службеник 1519. Електронна копия).

²⁴ НЭБ – книжные памятники: kp.rusneb.ru.

²⁵ Реестр книжных памятников: <https://knpam.rusneb.ru/>.

²⁶ Николай II. Большая русская энциклопедия: https://bigenc.ru/domestic_history/text/2269168.

та екслибриса. Постоји податак о томе да је збирка А. Б. Лобанова-Ростовског са осам хиљада томова после његове смрти ушла у састав библиотеке Зимског дворца у Санкт Петербургу.²⁷ Зимски дворца је био службена резиденција руских императора до 1917. године, а потом је ушао у састав музеја Ермитаж.²⁸

О ранијој припадности *Празничној минеја* сведочи запис на л. 1б, исписан лепим рукописом, мешовитим писмом (полуустав и дрзопис), мрким мастилом (сл. 3). У запису се казује да су јеромонах Митрофан зограф и син његов Георгије зограф поклонили ову књигу Храму Рођења Богородице, ћелији званој Кожина и изриче се клетва ономе ко је отуђи од те ћелије:

Сію кнѣгъ приложи їерѣмона митрофанъ зоуг[р]афъ и сѣнъ | ема георгиѣ зѣграфъ храмъ
рождство прѣчтне бѣе кели | гдѣ Кожина. а тко є кє²⁹ ѿнидѣти ѿ сѣе вышерѣченїе
келїе | да не проклетъ ѿ їа ба и ѿ прѣчт бгодѣтерѣ и да є прнчѣтенъ | съ їудомъ
н[к]аарїомъ и ѿнеми и реше възми възми и распни | его ами амннѣ амѣ.

У Извештају Императорске јавне библиотеке за 1875. годину у опису *Празничној минеја* запис је наведен у целини, грађанском ћирилицом.³⁰ У описима В. И. Лукјаненко (примерак са сигн. 1.1.11в),³¹ запис је датиран у XVII век и цитиран је само његов део од почетка до речи „Кожина” (савременом ћирилицом), при чему је уместо речи кели (*ћелија*) написано „сели”: „сели глаголема Кожина...” Иза тога следи напомена да је нејасно: „(не разобрано)”.³² Јевгениј Немировски је објавио исти део записа, с речју „села”, црквеном ћирилицом: „села глаголема Кожина...”³³

Запис у *Празничном минеју* РНБ, исправно рашчитан, пружа нова сазнања о ћелији Кожина и њеним дародавцима.

²⁷ Лобанов-Ростовский. Большая российская энциклопедия https://bigenc.ru/domestic_history/text/2176945.

²⁸ Зимний дворец. Большая российская энциклопедия https://bigenc.ru/fine_art/text/2879041.

²⁹ Енклитички облик помоћног глагола *хїейѣи* написан кє јавља се у вредности *ће* (*ће ойнимїиѣи*, глаголски облик футур I).

³⁰ Отчет ИПБ за 1875, 46–47.

³¹ Лукьяненко 1979, 53 (бр. 19); Лукьяненко 1993, 71 (бр. 22).

³² Исто.

³³ Nemirovskij 2003, 361 (бр. 67.169).

Ћелија Рођења Пресвете Богородице, звана и Кожина, јесте хиландарска ћелија у Кареји, о којој се до сада знало само на основу записа јеромонаха Венијамина из манастира Добруне, у рукопису манастира Завале.³⁴ У том запису, датираном у 1628. годину, пише да су „ове књиге, зване Пролози” исписане на Светој Гори, у Кареји, у ћелији манастира Хиландара Храма Рођења Пресвете Богородице, зване Кожина.

Зограф Георгије, јеромонах манастира Хиландара, познат као Георгије (Ђорђе) Митрофановић, истакнут је српски живописац и иконописац из XVII века, о којем је написана обимна студија,³⁵ али се још увек недовољно и несигурно зна. Поуздане податке о овом зографу богатог опуса пружају његова дела и записи и потписи, а доста тога је изречено на основу претпоставки. Празнине и недоречености из живота и рада Георгија Митрофановића попуњавају се новим сазнањима. Као његова прва дела дуго су истицане датирани и потписани фреске у цркви манастира Добрићева, настале око 1615/1616. године.³⁶ Према новијим истраживањима, Георгију Митрофановићу се приписују и фреске из 1609. у олтарском простору некадашње манастирске цркве Светог Николе у Жељевици код Чачка, те је његово стваралаштво временски проширено и на период пре 1615. године. У жељевичкој цркви, на крају литургијске песме „Достојно јест” у апсиди, записан је датум 18. јули 1609, без сликаревог потписа.³⁷ Фреске у олтару ове цркве атрибуиране су Георгију Митрофановићу на основу блискости у иконографском и стилском погледу са осталим његовим радовима.³⁸ Око 1615/1616. године Георгије Митрофановић је насликао и раскошне царске двери у Хиландару³⁹ и икону Свете Тројице, коју је, како се претпоставља, поклонио манастиру истог имена код Пљеваља.⁴⁰ Године 1616. у манастиру Морачи осликао је западну фасаду Богородичине цркве и неколико фресака у припрати.⁴¹ Његово дело су и фреске у манастиру Крупи.⁴² Радио је и у манастиру Студеници, где је 1618.

³⁴ Стојановић 1926, 112 (бр. 10134); Фотић 2000, 272.

³⁵ Кајмаковић 1977.

³⁶ Исто, 26; Радојичић 1955, 81.

³⁷ Петковић 2002, 249–261; Тодић 2013(1), 132; Матић 2017, 279; Џамић 2021, 15, 23.

³⁸ Петковић 2003, 249–261.

³⁹ Кајмаковић 1977, 37–38; Тодић 2013(1), 132; Џамић 2021, 117.

⁴⁰ Кајмаковић 1977, 39–40; Тодић 2013(1), 132; Џамић 2021, 16, 122.

⁴¹ Кајмаковић 1977, 40–43; Тодић 2013(1), 132; Матић 2017, 43, 183; Џамић 2021, 16, 122.

⁴² Кајмаковић 1977, 44–45; Тодић 2013(1), 132; Матић 2017, 43; Џамић 2021, 17, 122.

насликао *Деизисни чин* на неком од иконостаса и фреске у Горњој и Доњој студеничкој испосници у селу Савову.⁴³ Осликао је и цркву манастира Завале у Херцеговини.⁴⁴ Патријарх Пајсије ангажовао га је за рад у Пећкој патријаршији, где је обавио више сликарских радова 1620. године,⁴⁵ када се вероватно и завршило његово деловање на подручју Пећке патријаршије.⁴⁶ Вративши се у Хиландар, 1620/21. насликао је иконостас у параклису Светог Трифуна средствима јеромонаха Михаила и јерођакона Исаије,⁴⁷ а сопственим средствима је обновио и осликао манастирску трпезарију.⁴⁸ Украшавање трпезарије завршио је 16. новембра 1622. и оставио ктиторски запис. У последњој реченици тог записа, одвојеној од претходног текста, ово своје сликарско остварење, на необичан начин и са особеним пијететом, посветио је „смерному старцу Митрофану”, који се представио, како је ту написао, 7129 [=1620/21] године.⁴⁹

После 1622. о Георгију Митрофановићу нема података,⁵⁰ те сазнања о његовом животу и раду остају у сфери будућих истраживања.

Када је реч о пореклу Георгија Митрофановића, у литератури се казује да је рођен на подручју Пећке патријаршије, у последњим деценијама XVI века.⁵¹ Претпоставља се да је сликарски занат изучио од домаћег мајстора⁵² и запажа се сличност његовог сликарског рада с радом зографа Митрофана, аутора фрески у кабларском манастиру Благовештењу из 1601/602. године.⁵³ Сликари Митрофан из Овчарско-кабларске клисуре повезује се са „смерним старцем Митрофаном”, који је много значи Георгију Митрофановићу.⁵⁴ Остало је, међутим, нејасно да ли је „старац Митрофан” био духовни отац и учитељ, или телесни отац Георгија Митрофановића. Утисак је да се у литератури

⁴³ Кајмаковић 1977, 45–48; Тодић 2013(1), 132; Матић 2017, 43, 194; Џамић 2021, 17, 122.

⁴⁴ Кајмаковић 1977, 45–51; Тодић 2013(1), 132–133; Матић 2017, 43; Џамић 2021, 17.

⁴⁵ Кајмаковић 1977, 51–56; Тодић 2013(1), 133; Матић 2017, 44–45; Џамић 2021, 17.

⁴⁶ Тодић 2013(1), 133.

⁴⁷ Кајмаковић 1977, 56; Тодић 2013(1), 133; Џамић 2021, 17, 121.

⁴⁸ Кајмаковић 1977, 56; Тодић 2013(1), 133; Џамић 2021, 117–290.

⁴⁹ Кајмаковић 1977, 59–60; Петковић 2003, 250–251, сл. 1–6, 9, 11–12; Тодић 2013(1), 133; Матић 2017, 230; Џамић 2021, 144.

⁵⁰ Кајмаковић 1977, 64; Тодић 2013(1), 133; Џамић 2021, 285.

⁵¹ Тодић 2013(1), 132; Џамић 2021, 27, 285.

⁵² Тодић 2013(1), 132.

⁵³ Кајмаковић 1977, 29; Џамић 2021, 25.

⁵⁴ Кајмаковић 1977, 28–29; Џамић 2021, 23, 25.

обично већа вероватноћа придаје првој претпоставци,⁵⁵ али има и истраживача који више нагињу другој тези.⁵⁶ Ако је „старац Митрофан” био телесни Георгијев отац и ако је он био монах, постављало се питање, како је Георгије од монашког имена оца могао узети презиме Митрофановић, што није било уобичајено. Ову важну дилему разрешава запис у *Празничном минеју* и сада се са сигурношћу може закључити да је „смерни старац Митрофан” био телесни отац Георгија Митрофановића, од којег је он и учио занат. Запис потврђује и претпоставку да је зограф Митрофан био монах,⁵⁷ што није увек истицано у литератури, или је то чињено с резервом. Сликар Митрофану неоправдано се приписују и остале иконе на иконостасу, насликане 1635. године, када и фреске у Благовештенској цркви,⁵⁸ а податак о смрти „старца Митрофана” сведочи о томе да он тада и није био међу живима.

С обзиром на то да је старац Митрофан умро 1620/21, може се закључити да је *Празнични минеј* са записом дародаваца поклоњен хиландарској ћелији Кожина приближно у прве две деценије XVII века, тј. свакако пре наведене године. Као што је већ речено, помен ћелије Кожина у *Празничном минеју* показује да је она сасвим сигурно постојала и пре 1628, када су ту „преписани Пролози”, а каква је њена судбина била после те године, остаје да се истражи. С тим у вези помиње се натпис на плочи који је постојао с почетка XX века изнад улаза у хиландарску ћелију у Кареји, звану Маруда, с податком да је овде сазидаана црква Рођења Богородице 1653, у време игумана Виктора.⁵⁹ О томе да ли је реч само о обнављању ћелије Кожина или се ради о другој изграђеној ћелији нема сигурних доказа, те је остављена могућност за обе тезе.⁶⁰

*

На крају *Празничној минеја* увезано је шест рукописних листова који садрже *Службу Св. Аџанасију Великом, архиејискоју александријском* (2. мај), с насловом: *Нѣца того, бѣ нже въ сѣы боца нашего | Яѣанасіа Великаго, архієпкопа александрыскаго.*

⁵⁵ Кајмаковић 1977, 26–29; Матић 2017, 279; Џамић 2021, 144, 285.

⁵⁶ Душанић, Николић 1963, 26.

⁵⁷ Кајмаковић 1977, 29.

⁵⁸ Тодић 2013(2), 21.

⁵⁹ Стојановић 1923, 162 (бр. 6879).

⁶⁰ Фотић 2000, 272.

ОБФ ОХЖБФ | ѠѠлѠѠ ф-л-ф|сф-ѠвѠѠ ГФ | оЮБЛБѠ КВѠФ = сна сЛВЖБА | сѠѠМѠ Л-Ф-Л|НАСНЮ ЗА
| ЛЮБѠВѠ ПИСА (Сија Служба С(ве)ѠѠому АйѠанасију за ѠубѠв йиса)⁶⁸

Истоветна заставица постоји у *Изборном јеванђељу* (Ѡуни айра-
кос) из збирке манастира Мораче (бр. 3), рукопису јеромонаха Мака-
рија исписаном 1668. у скиту Велике лавре, названом Св. Ана, у ћелији
Св. Георгија, по наруѠбини јеромонаха Јоаникија за манастир Морачу.⁶⁹
Разлика је у колориту, а унутар два празна поља у овој заставици упи-
сане су скраћенице: ѠѠ / ѠѠ (сл. 8).⁷⁰

Према Мари Харисијадис, исти тип заставице јавља се и у ру-
копису манастира Хиландара, бр. 107,⁷¹ као и у *Пролоју* у збирци Ра-
дослава Грујића (бр. 166).⁷² С Атоса, овај тип заставице је вероватно
доспео и у рукописе настале у Србији.⁷³ Среће се у рукопису Библи-
отеке Српске патријаршије (БСП 72), исписаном и илуминираном у
манастиру Благовештења на Морави 1681. године (сл. 9).⁷⁴ У запису се
казује да је писар тог рукописа „грешни монах Симеон”, а илуминатор
„многгрешни Софроније”.

Судећи по заставици, али и по дуктусу, писар *Службе Св. АйѠа-
насију Великом, архиејискоју александријском* је исти јеромонах Ма-
карије, који је исписао и *Морачко јеванђеље*. Реч је о талентованом
и вештом писару и илуминатару из друге половине XVII века. Осим
Морачкој јеванђеља, запис писара Макарија имају још два рукописа,
настала у скиту Велике лавре, званом Св. Ана, у ћелији Храма Св.
Георгија.

⁶⁸ Тајнопис је разрешен према: Костић 1913.

⁶⁹ Харисијадис 1978, 181, сл. 23; Стојановић 1902, 399 (бр. 1635); Мошин 1960, 558–
561 (бр. 3); Богдановић 1982, 45 (бр. 462); Мартиновић 2020, 79–81 (бр. 3).

⁷⁰ За ову фотографију и још неке снимке из морачког *Изборној јеванђеља* захваљујем
др Милени Мартиновић, Народни музеј Црне Горе на Цетињу; фотографију исте
странице објавила је Мара Харисијадис (Харисијадис 1978, сл. 23).

⁷¹ Харисијадис 1978, 181. Назив рукописа није наведен, а под бр. 107 у библиотеци
манастира Хиландара чува се *Изборни айѠсѠол* из 1660. године (Богдановић 1978,
83–84, бр. 107).

⁷² Харисијадис 1978, 181, сл. 24; Богдановић 1982, 85 (бр. 1154); Мошин, Васиљев,
Богдановић, Гроздановић-Пајић 2017, 225–226 (бр. 166).

⁷³ Харисијадис 1978, 181.

⁷⁴ Исто. Према овом извору, назив рукописа је *Служабник*, а заправо је то *Минеј
йразнични*, 1681, Рс 72 (в.: Стојановић 1902, 425, бр. 1774; Богдановић 1982, 68, бр.
874; Ранковић, Вукашиновић, Станковић 2012, 18, бр. 71).

По налогу јеромонаха Висариона, јеромонах Макарије је у овом скиту 1676. исписао *Ајосѿол и јеванђеље* за манастир Св. апостола и јеванђелисте Луке. Рукопис се чува у Државној библиотеци у Берлину, у збирци набављеној посредством Вука Караџића (MS Slav. Wuk 10).⁷⁵

У Националној библиотеци у Бечу налази се рукописни *Псалтир* јеромонаха Макарија, исписан у скиту Св. Ане 1686. године (Cod. slav. 19). У запису нема податка о томе да ли је рукопис некоме намењен, а 1704. Серафим Светогорац „принео га је на благословеније владици Данилу и на службу Рождества Богородице на Цетињу”. У Бечку библиотеку доспео је, такође, посредством Вука Караџића.⁷⁶

На основу дуктуса и орнаментике, јеромонаху Макарију атрибуирају следећи рукописи: *Каменички ѿраксајосѿол*, последња четвртина XVII века, у Шафариковој збирци Народног музеја у Прагу (IX D 3),⁷⁷ *Амарѿолон соѿирија* из 1693, у Библиотеци Српске патријаршије у Београду (бр. 127),⁷⁸ и *Анѿолоѿион* Народне библиотеке Србије из 1705 (Рс 625), л. 54а–323б.⁷⁹ На сличност у орнаментици између *Каменичкој ајосѿола* и *Анѿолоѿиона* прва је указала Загорка Јанц.⁸⁰ Она је истакла и блискост та два рукописа са рукописом из манастира Крке у Далмацији (бр. 12)⁸¹ и готово са сигурношћу закључила да је у питању исти писар, али га није именовала.⁸²

Служба Св. Аѿанасију Великом, архиејскоју александријском, привезана уз *Празнични минеј* РНБ, седми је познати рукопис јеромонаха Макарија, а могуће да их он има још.

⁷⁵ Исписи 1890, 210 (бр. 5); Харисијадис 1978, 184–185, сл. 36–40; Matthes 1990, 22 (бр. 24).

⁷⁶ Исписи 1890, 197 (бр. 4); Стојановић 1902, 439 (бр. 1857); Стојановић 1903, 10 (бр. 2138); Birkfellner 1975, 77 (III/3 – Cod. slav. 19); Харисијадис 1978, 186, 189, сл. 43–45.

⁷⁷ Харисијадис 1978, 186–187, 189, сл. 46; Шпадијер, Тријић, Ракић, Ранковић 2015, 28–30 (бр. 4), сл. 41.

⁷⁸ Харисијадис 1978, 187, 189, сл. 47–48; Богдановић 1982, 19 (бр. 34), Ранковић, Вукашиновић, Станковић 2012, 42 (бр. 125).

⁷⁹ Харисијадис 1978, 187, 189; Штавланин-Ђорђевић, Гроздановић-Пајић, Цернић 1986, 302–304 (бр. 149).

⁸⁰ Јанц 1968, 25–26, сл. 42–44; Харисијадис 1978, 187.

⁸¹ Назив рукописа није наведен, а под бр. 12 у збирци манастира Крке чува се *Минеј за окѿодар* из XVII века (в. Мошин, Радека 1958, 62, бр. 778; Богдановић 1982, 62, бр. 778).

⁸² Јанц 1968, 25; Харисијадис 1978, 187.

Према овим истраживањима, *Служба Св. Аѿанасију Великом, архиејскоу александријском* је исписана у другој половини XVII века, тј. око 1665/75. године, приближно у исто време када су настали и Макаријеви датирани рукописи. У XVII веку владала је велика несташица српских књига због замирања рада старих српских штампарија под турском владавином. Српске књиге се тада умножавају само преписивањем и због њихове велике тражње рад скрипторијума је интензиван. Много рукописа је преписано на Атосу за манастире у поробљеним српским областима и већина их је раскошно илуминирана.⁸³ Један од продуктивнијих светогорских скрипторијума у то време био је скит Св. Ане, а међу писарима и илуминаторима тога доба значајно место заузима јеромонах Макарије.⁸⁴

Службу Св. Аѿанасију, архиејскоу александријском јеромонах Макарије је највероватније исписао у скиту Св. Ане, имајући у виду временску блискост тог рукописа с рукописима овог писара за које се зна да су ту настали.

Палеографске, ортографске и језичке одлике рукописа одговарају периоду у који је датирани. Писмо је полуустав, а употребљени облици слова карактеристични су за српске рукописе XVI–XVII века.⁸⁵ Слова су типолошки углавном устаљена, али постоје и варирања. Поред полуустваног а, више пута се јавља и брзописни облик тог слова. Писар пише и брзописно з. Слово т је већином треног, карактеристично и за полуустав и за брзопис, а ређе једног. Слово ѿ се јавља са средњом линијом у висини бочних страна и без ње. Од већих слова, карактеристичних за полуустав, потврђују се широко е, о, с и ѿ, веће в, које обликују бочна лучна линија и две раздвојене лучне петље, и високо једнострано т. Високо т се потврђује и у лигатурним спојевима: т+ в, т+и, т+р. Стуб слова ђ залази високо у горњи међупростор. Писар употребљава надредна слова, која су брзописног и полуустваног типа или на прелазу из полуустава у брзопис (сл. 10).

Правопис је ресавски, нарушен рашким цртама, што је у мањој или већој мери одлика и других рукописа ресавског и послересавског раздобља. Слово ђ се употребљава у предлозима и префиксима (ређе је њ). На крају и у средини речи обично се налази њ (ретко ђ).

⁸³ Харисијадис 1978, 169–170.

⁸⁴ Харисијадис 1978, 180–182, 184–190.

⁸⁵ Ђорђић 1971, 114–115.

У обележавању вокалног *л* и *р* долазе *љ* и *ѝ*. У писању иницијалне групе *ја* редовно се потврђује лигатура *ѡ*. За *ја* у поствокалском положају, поред слова *а*, писаног у складу с ресавском праксом, доста пута се среће и лигатура *ѡ* по рашкој норми. У означавању групе *је* на почетку речи најчешће се поштује ресавски правопис, при чему је широко *ѣ* чешће од малог *ѣ*, а понегде се налази и лигатура *ѣ* по рашкој норми. За групу *је* иза вокала већином је заступљена ресавска пракса, тј. писано је мало *ѣ* или понегде широко, а у неким случајевима налази се и лигатура *ѣ* (рашка одлика). Секвенце *ѡа*, *ѡа*, *ѡе*, *ѡе* писане су *ѡа*, *ѡа*, *ѡѣ*, *ѡѣ*. У позицији испред *ј* углавном је написана графема *ѡ*, карактеристична за ресавски правопис, а среће се и слово *и* по рашкој норми. Слово *ѡ* у неким случајевима долази и између два сугласника. Слово *ѡ* (вредност *з*) потврђује се у једном случају на етимолошком месту, док је слово *ѡ* у тој позицији чешће. Слово *ѡ* се пише по етимологији. Слово *ѡ* се претежно налази на етимолошком месту, а постоје и међусобне замене *ѡ* са *и*, *ѡ*. У обележавању гласа у чешће је *ѡ* од *ѡ*. Група *ѡу* означена је архаичним спојем *ѡу*. Писар често удваја слово *ѡ* (безначаљномоу *ѡа/5–6*, воодъ *ѡа/12*, цѣковнооѣ *ѡа/14*, погѣннооу *ѡа/15*, прѣмоуѡоо *ѡа/17*, трѣпливноо *ѡа/20*, ѡсноо *ѡа/12* итд.), што се може окарактерисати као његов манир. У области језика књижевна норма се поштује.

Јеромонах Макарије исписао је *Службу Св. Аѡанасију Великом, архиеѡискоју александријском* за љубав овом светитељу и то је у заставици посебно истакао киноваром. На крају текста оставио је потпис и испод нацртао вињету, те је помисао да је *Служба* можда написана као засебна целина, за одређене потребе. Међутим, у наслову *Службе* нема назива месеца, већ пише *месеца ѡѡѡ 2*, што указује на то да се она наставља на *Службу* за 1. дан маја и да је највероватније припадала неком служабном *Минеју за мај*. Посебно је занимљиво питање да ли је *Служба Св. Аѡанасију Великом, архиеѡискоју александријском* била намењена манастиру или храму посвећеном овом светитељу.

Остаје нејасно и где је тачно, када и за чије је потребе рукопис привезан уз *Празнични минеј* Божидара Вуковића, у којем нема ове службе. С тим у вези су и непознанице о судбини и трајању ћелије Кожина после 1628, њеном могућем обнављању или изградњи друге ћелије, Маруде, 1652/1653, те о кретању, припадности и коришћењу *Празничној минеја* до доласка у личну библиотеку руског кнеза Алексеја Борисовича Лобанова-Ростовског, одакле је ова књига као његов

дар доспела у Императорску јавну библиотеку у Санкт Петербургу 1875, заједно са још четири штампане србуље.

Празнични минеј Божидара Вуковића (1538) у Руској националној библиотеци (сигн. 1.1.11в), са привезом *Службе Св. Аїанасију Великом, архиејискоју александријском* (око 1665/75) јеромонаха Макарија, доприноси обогаћивању знања о историјату старих српских штампаних књига и рукописа, о српским манастирима на Светој Гори, њиховим зографима, дародавцима, преписивачима и илуминаторима, али оставља и нејасноће и подстиче на даља трагања.

ЛИТЕРАТУРА И ЕЛЕКТРОНСКИ ИЗВОРИ

ЛИТЕРАТУРА

- Богдановић 1978:** *Каталоги ћирилских рукописа манастира Хиландара*, Београд 1978.
- Богдановић 1982:** *Инвентар ћирилских рукописа у Југославији (XI–XVII века)*, Београд 1982.
- Грбић, Минчић-Обрадовић, Шкорић 1994:** Д. Грбић, К. Минчић-Обрадовић, К. Шкорић, *Ћирилицом шћамћане кћиће 15–17. века Библиотекe Маћице срћске*, Нови Сад 1994.
- Душанић, Николић 1963:** С. Душанић, Р. Николић, *Овчарско-кабларски манастири*, Београд 1963.
- Ђорђић 1971:** П. Ђорђић, *Историја срћске ћирилице: љалеографско-филолошки љрилози*, Београд 1971.
- Исписи 1890:** *Исписи из француских архива: маћеријал за историју Балканској љолуострва нарочито Србије: с краја љрошлој и љочетћка данашњег века*, прибрао И. Павловић, Споменик II, Београд 1890.
- Јанц 1968:** З. Јанц, *Илуминирани старословенски рукописи из збирке Павела Јосифа Шафарика*, Зборник – Музеј примењене уметности, 12 (1968), 7–27.
- Кајмаковић 1997:** З. Кајмаковић, *Георћје Мићрофановић*, Сарајево 1977.
- Костић 1913:** *Тајно љисање у јужнословенским ћирилским сћоменицима*, Глас Српске краљевске академије, ХСП, Други разред, 54, Београд 1913, 1–62.
- Лукњаненко 1979:** В. И. Лукњаненко, *Издания кириллической печати XV–XVII вв. (1494–1688 гг.) для славян и румын: каталог книг из собрания Государственной публичной библиотеки им. М. Е. Салтыкова-Щедрина*, Ленинград 1979.
- Лукњаненко 1993:** В. И. Лукњаненко, *Издания кириллической печати XV–XVI вв. (1491–1600 г.): каталог книг из собрания ГПБ, Санкт-Петербург* 1993.
- Љубинковић 1967:** М. Љубинковић, *Бојени дрворез у кћићама шћамћарије Божидара Вуковића*, Зборник – Музеј примењене уметности, 11 (1967), 25–29.
- Мартиновић 2020:** М. Мартиновић, *Рукописне кћиће Манастира Усћења Пресвете Бојородице у Морачи*, Археографски прилози, 42 (2020), 79–81.
- Маћић 2017:** М. Маћић, *Срћски иконопис у доба обновљене Пећке љаћиријаршије: 1557–1690*, Београд 2017.
- Медаковић 1958:** Д. Медаковић, *Графика срћских шћамћаних кћића XV–XVII века*, Београд 1958.

Мошин 1960: В. Мошин, *Бирилски рукојиси Морачкој манастира*, Историски записи: орган Историског друштва Народне Републике Црне Горе, год. XIII, књ. XVII, св. 3 (1960), 553–565.

Мошин, Васиљев, Богдановић, Гроздановић-Пајић 2017: В. Мошин, Љ. Васиљев, Д. Богдановић, М. Гроздановић-Пајић, *Рукојиси Музеја Српске православне цркве: збирка Радослава М. Грујића*, књ. 1, *Археографски опис*, св. 1, Београд 2017.

Немировски 1993: Е. Љ. Немировски, *Издања Божидара и Вићенца Вуковића, Стефана Мариновића, Јакова од Камене Реке, Јеролима Зајуровића, Јакова Крајкова, Ђованиа Антонија Рамбацејћа, Марка и Бартоломеа Ђинамиа: 1519–1638*, Цетиње 1993.

Отчет ИПБ за 1875: *Отчетъ Императорской публичной библиотеки: за 1875 годъ*, Санктпетербургъ, 1877 (! 1876).

Петковић 2003: С. Петковић, *Фреске олтарској просјора у цркви Јежевици из 1609. године*, Саопштења, 34–2002 (2003), 249–261.

Пешикан 1994: М. Пешикан, *Лексикон српскословенској шћамјарсјива*, Пет векова српског штампарства: раздобље српскословенске штампе: XV–XVII в., Београд; Нови Сад, 1994, 71–232.

Радојичић 1950: Ђ. Сп. Радојичић, *Књије на перјаментију из шћамјарије Божидара Вуковића*, Историски записи: орган Историског друштва Народне Републике Црне Горе, год. III, књ. VI, св. 7–9 (1950), 354–356.

Радојчић 1955: С. Радојчић, *Мајстори старој српској сликарсјива*, Београд 1955.

Ранковић, Вукашиновић, Станковић 2012: З. Ранковић, В. Вукашиновић, Р. Станковић, *Инвенјар рукојиса Библиојеке Српске пајријаришије*, Београд 2012.

Станковић 2003: Р. Станковић, *Рукојисне књије Музеја Српске православне цркве у Београду: водени знаци и дајширање*, Београд 2003.

Стојановић 1902: Љ. Стојановић, *Сћари српски зајиси и најшјиси*, књ. 1, Београд 1902.

Стојановић 1903: Љ. Стојановић, *Сћари српски зајиси и најшјиси*, књ. 2, Београд 1903.

Стојановић 1923: Љ. Стојановић, *Сћари српски зајиси и најшјиси*, књ. 4, Ср. Карловци 1923.

Стојановић 1926: Љ. Стојановић, *Сћари српски зајиси и најшјиси*, књ. 6, Београд; Ср. Карловци, 1926.

Тодић 2013(1): Б. Тодић, *Српски сликари: од XIV до XVIII века*, књ. 1, Нови Сад 2013.

Тодић 2013(2): Б. Тодић, *Српски сликари: од XIV до XVIII века*, књ. 2, Нови Сад 2013.

Фотић 2000: А. Фотић, *Свејћа Гора и Хиландар у Османском царсјиву: (XV–XVII век)*, Београд 2000.

Харисијадис 1978: М. Харисијадис, *Илуминација рукописа XVII века исписаних или настављених на Свештој Гори за манастире у српским земљама*, Хиландарски зборник, 4 (1978) 169–192.

Чурчић 1991: Л. Чурчић, *Саборник – Празнични минеј – Божидара Вуковића из 1536–8. на њавој харџији*, Зборник Матице српске за славистику, 41 (1991), 161–164.

Џамић 2021: В. Џамић, *Хиландарски јодушњак: за 2022. јодину*, Београд 2021.

Шпадијер, Тријић, Ракић, Ранковић 2015: И. Шпадијер, В. Тријић, З. Ракић, З. Ранковић, *Српске рукописне књиге у Чешкој*, Београд 2015.

Штављанин-Ђорђевић, Гроздановић-Пајић, Цернић 1986: Љ. Штављанин-Ђорђевић, М. Гроздановић-Пајић, Л. Цернић, *Опис ћирилских рукописа Народне библиотеке Србије*, Београд 1986.

Birkfellner 1975: G. Birkfellner, *Glagolitische und kirillische Handschriften in Österreich*, Wien 1975.

Matthes 1990: E. Matthes, *Katalog der slavischen Handschriften in Bibliotheken der Bundesrepublik Deutschland*, Wiesbaden 1990.

Mošin, Radeka 1958: V. Mošin, M. Radeka, *Ćirilski rukopisi u sjevernoj Dalmaciji*, Starine, 48 (1958), 189–215.

Nemirovskij 2001: E. L. Nemirovskij, *Gesamtkatalog der Frühdrucke in kyrillischer Schrift*, IV, *Die Druckerei von Božidar Goraždanin in Goražde und Venedig. Die erste Druckerei von Božidar Vuković in Venedig*, Baden-Baden 2001.

Nemirovskij 2003: E. L. Nemirovskij, *Gesamtkatalog der Frühdrucke in kyrillischer Schrift*, VI, *Die zweite Druckerei von Božidar Vuković in Venedig*, Baden-Baden 2003.

ЕЛЕКТРОНСКИ ИЗВОРИ

Большая российская энциклопедия. Зимний дворец: https://bigenc.ru/fine_art/text/2879041

Большая российская энциклопедия. Лобанов-Ростовский: https://bigenc.ru/domestic_history/text/2176945

Большая русская энциклопедия. Николай II: https://bigenc.ru/domestic_history/text/2269168

НЭБ – книжные памятники: kp.rusneb.ru

Реестр книжных памятников: <https://knpam.rusneb.ru/>

Российская национальная библиотека: <https://nlr.ru/> (Минея праздничная 1538. Электронная копия)

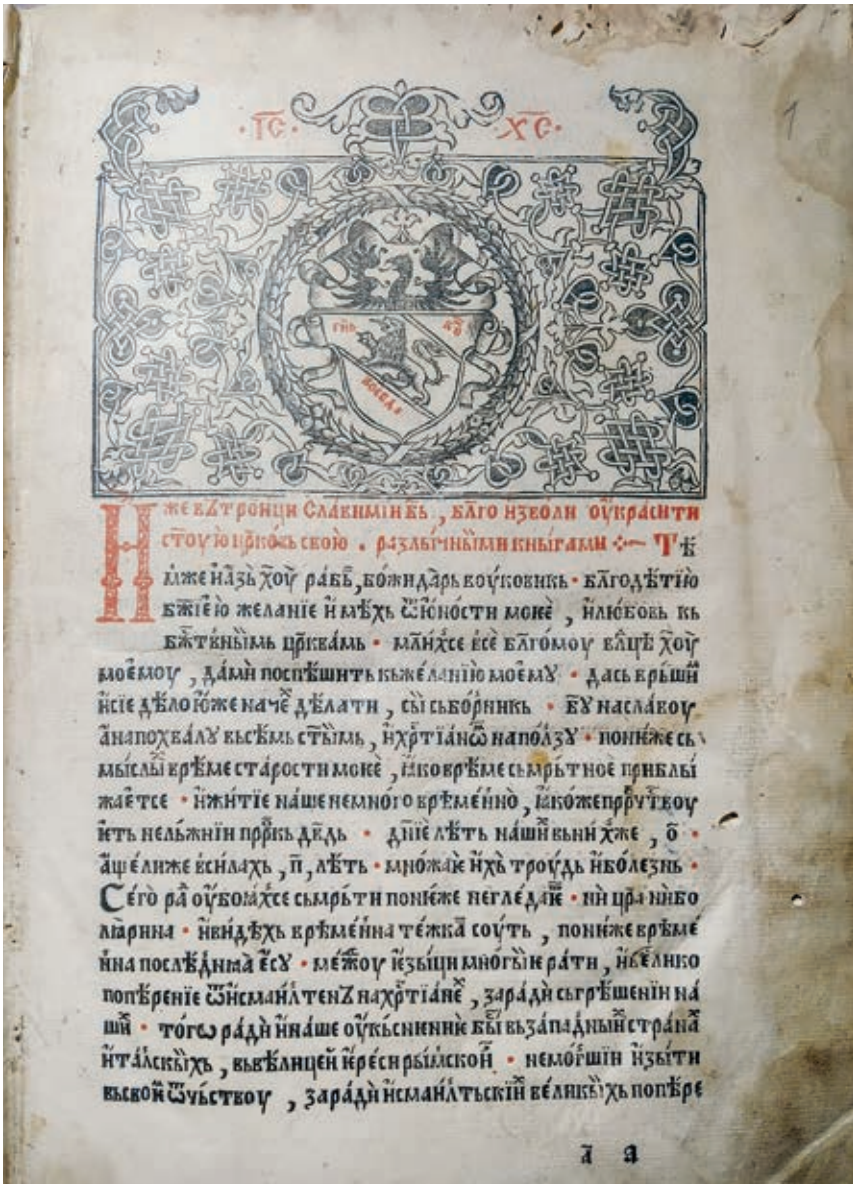
Российская национальная библиотека: <https://nlr.ru/> (Служебник 1519. Электронная копия) https://fr.wikipedia.org/wiki/Antoine_Bauzonnet

BOŽIDAR VUKOVIĆ'S *FESTAL MENAION*
FROM THE HILANDAR CELL KOŽINA

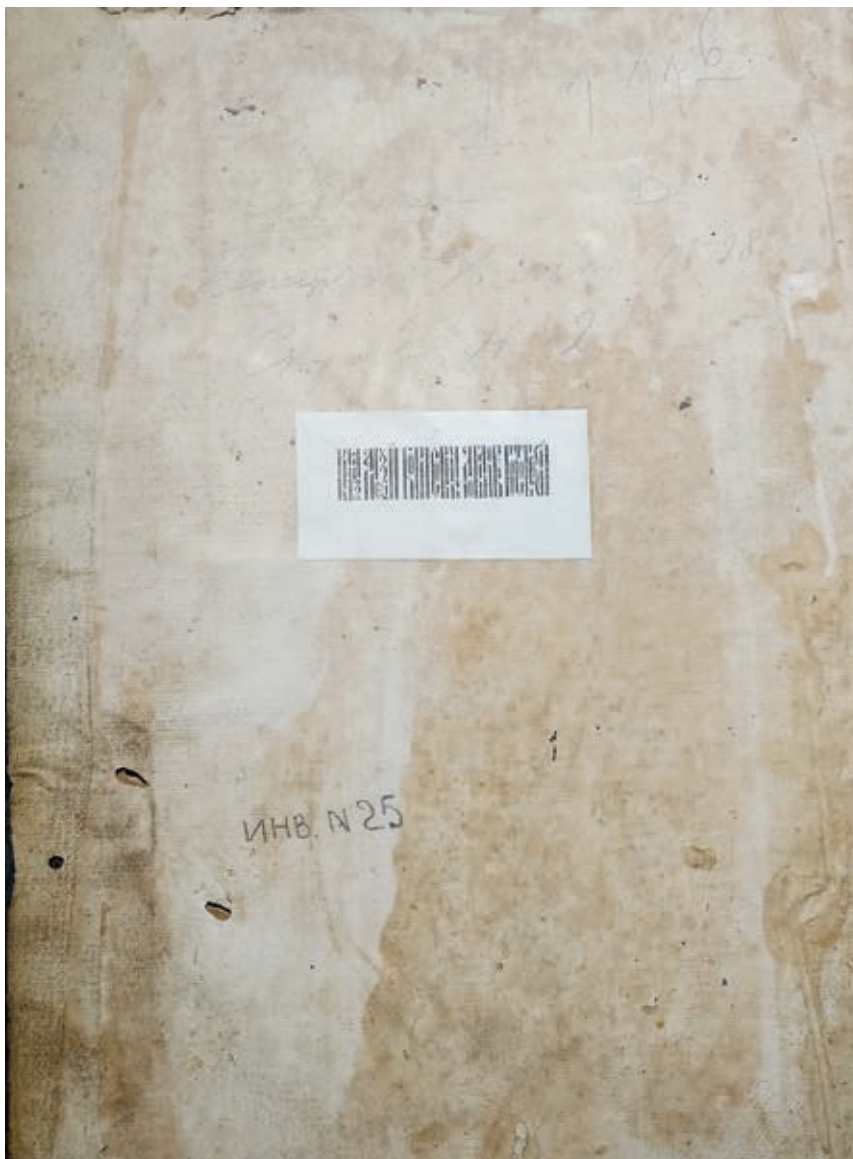
DUŠICA GRBIĆ

Božidar Vuković's *Festal Menaion* (Venice, 1538), the lengthiest and most representative book of early Serbian printing of the 15th–17th centuries, was issued in a large print run. It can be found in many collections in Serbia and abroad, and this paper discusses one of the copies held in the National Library of Russia (NLR). According to an inscription in the volume, dated to the 17th century, before 1620/21, the book was a gift from the painter hieromonk Mitrofan and his son Georgije Mitrofanović to the Church of the Nativity of the Most Holy Virgin, a Hilandar cell also known as Kožina, in Karyes. Mitrofan and Georgije Mitrofanović were notable Serbian painters in the 17th century, and the inscription unambiguously shows that the painter Mitrofan (? – 1620/21) was the biological father of Georgije Mitrofanović, which was hereto unclear. All that we knew of the Kožina cell until now came from an inscription from 1628. With the *Festal Menaion*, six handwritten folios are appended with the text of the *Service to St. Athanasios the Great, Archbishop of Alexandria* (2 May), written c. 1665/1675 by hieromonk Makarije, a well-known scribe and illuminator. At the end of the text, he left an inscription in secret writing. Hieromonk Makarije worked in the skete of St. Anna on Mount Athos, and, as far as we know, left three dated manuscripts (*Evangeliary* from 1668 in the Morača monastery, *Apostolos* and *Evangelion* from 1676 at the Berlin State Library, *Psalter* from 1686 at the Austrian National Library in Vienna), with three more attributed to him. In the *Festal Menaion*, there is an ex-libris of Aleksei Borisovich, Prince Lobanov-Rostovsky (1824–1896), who donated the volume to the Imperial Public Library in St. Petersburg (modern-day NLR) together with some other Serbian books.

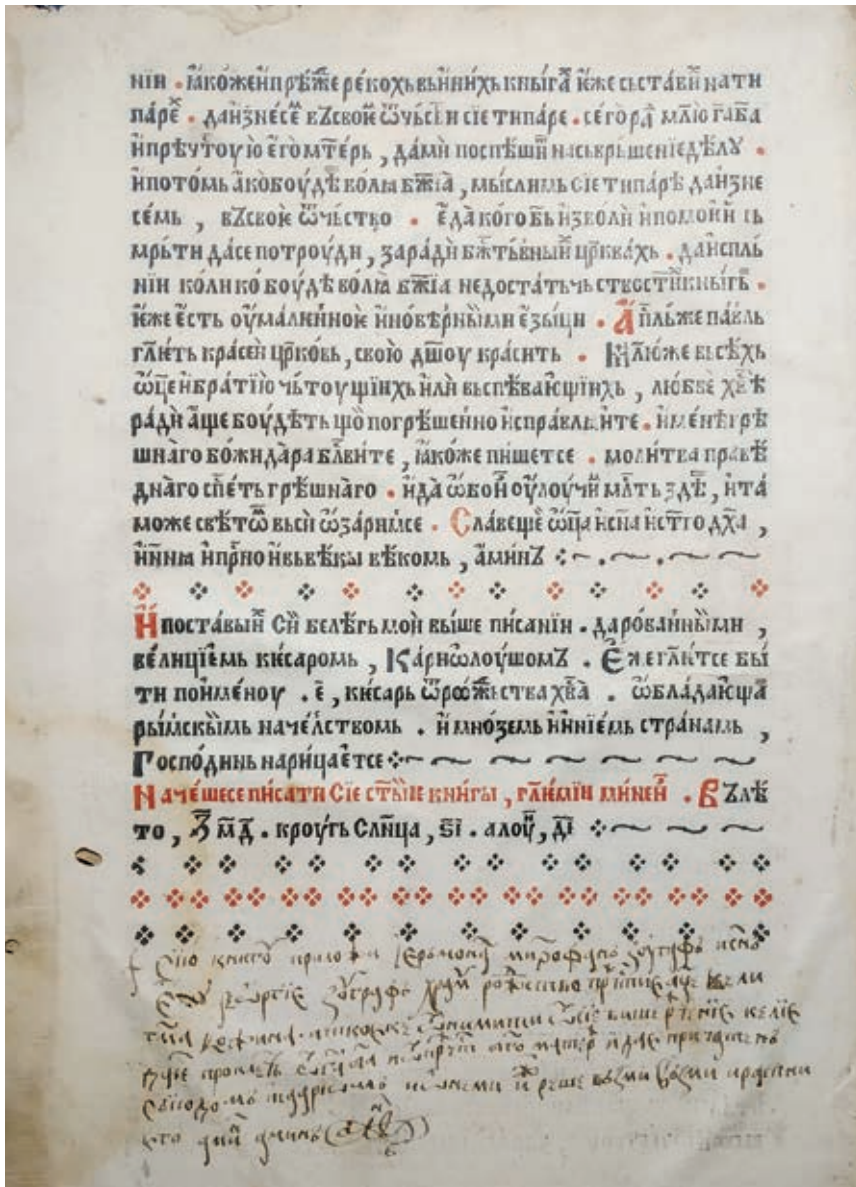
Key words: Božidar Vuković, *Festal Menaion* (Venice 1538), Karyes, Kožina cell, painter Mitrofan, painter Georgije Mitrofanović, scribe and illuminator hieromonk Makarije, *Service to St. Athanasios the Great*, Prince Aleksei Borisovich Lobanov-Rostovsky, National Library of Russia

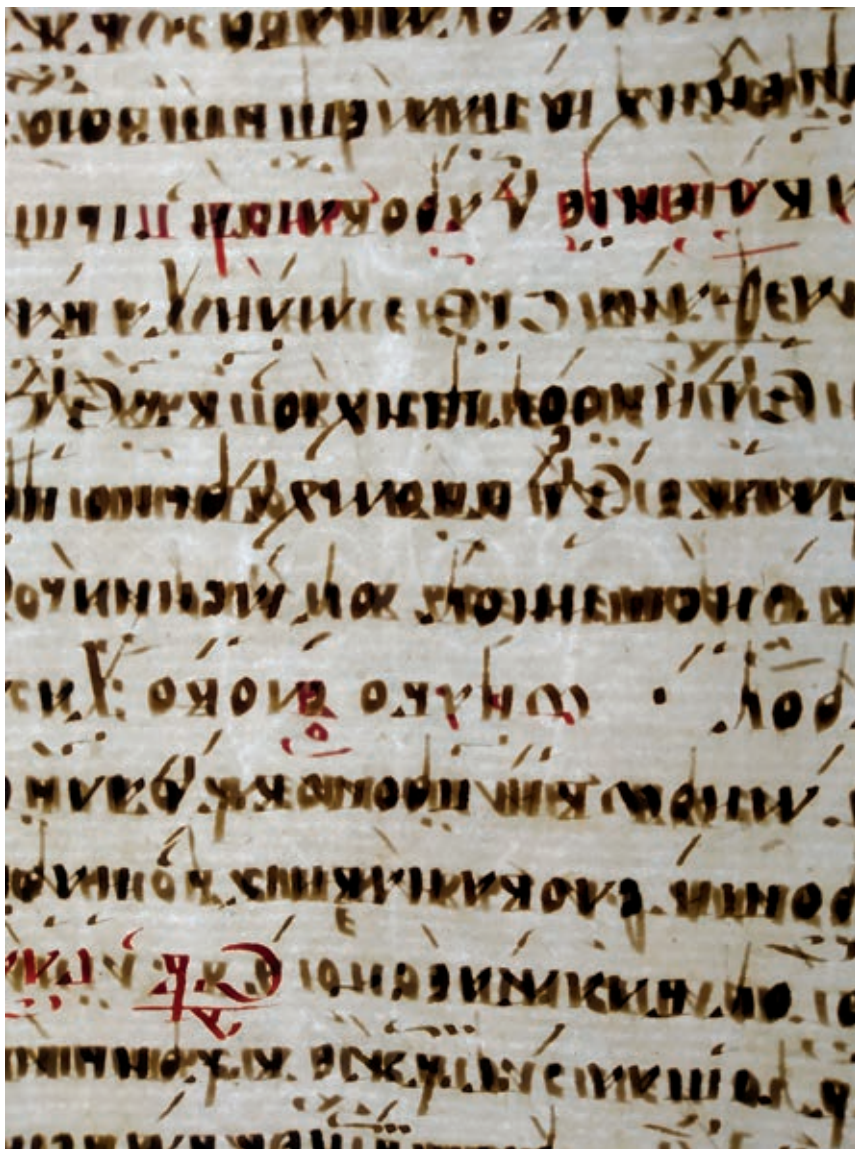
Сл. 1. РНБ, 1.1.111в: Празнични минеј, Венеција, 1538, л. 1а

Сл. 2. РНБ, 1.1.11в: *Празнични минеј*, Венеција, 1538,
екслибрис А. Б. Лобанова-Ростовског

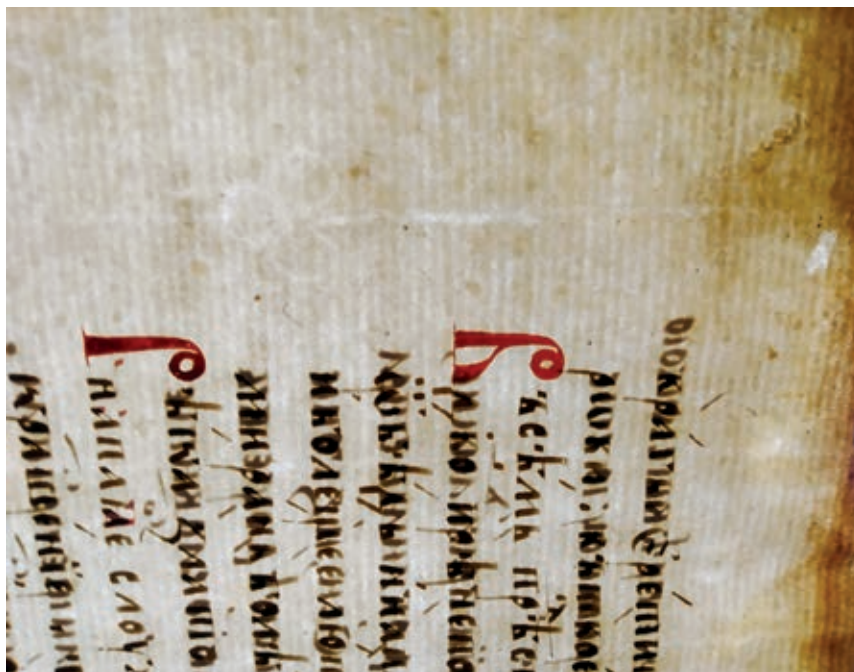

Сл. 3. РНБ, 1.1.116: Празнични минеј, Венеција, 1538, л. 1б, запис

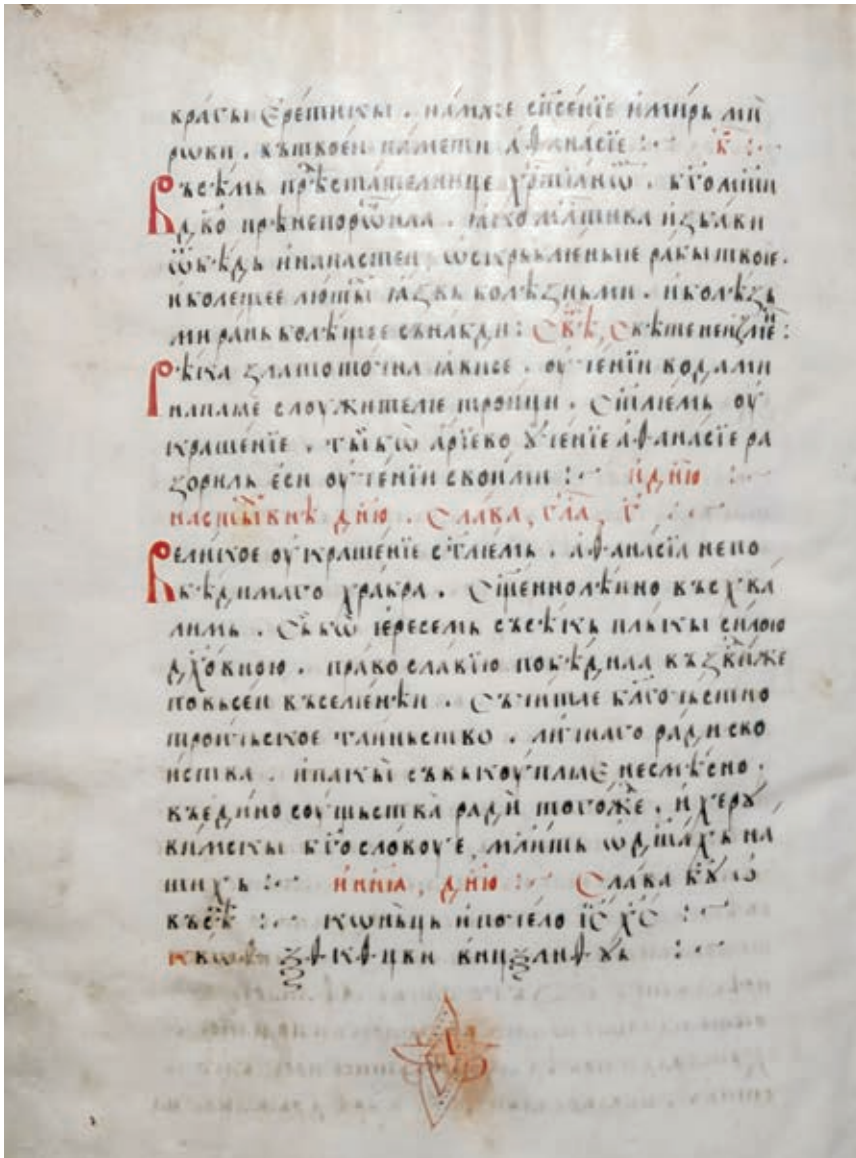

Сл. 4. РНБ, 1.1.11в: Служба Св. Аїѣанасіју Великому (рукопис), око 1665/75, водени знак круна са седам зубаца, звездом и ѿлумесецом (л. 35)

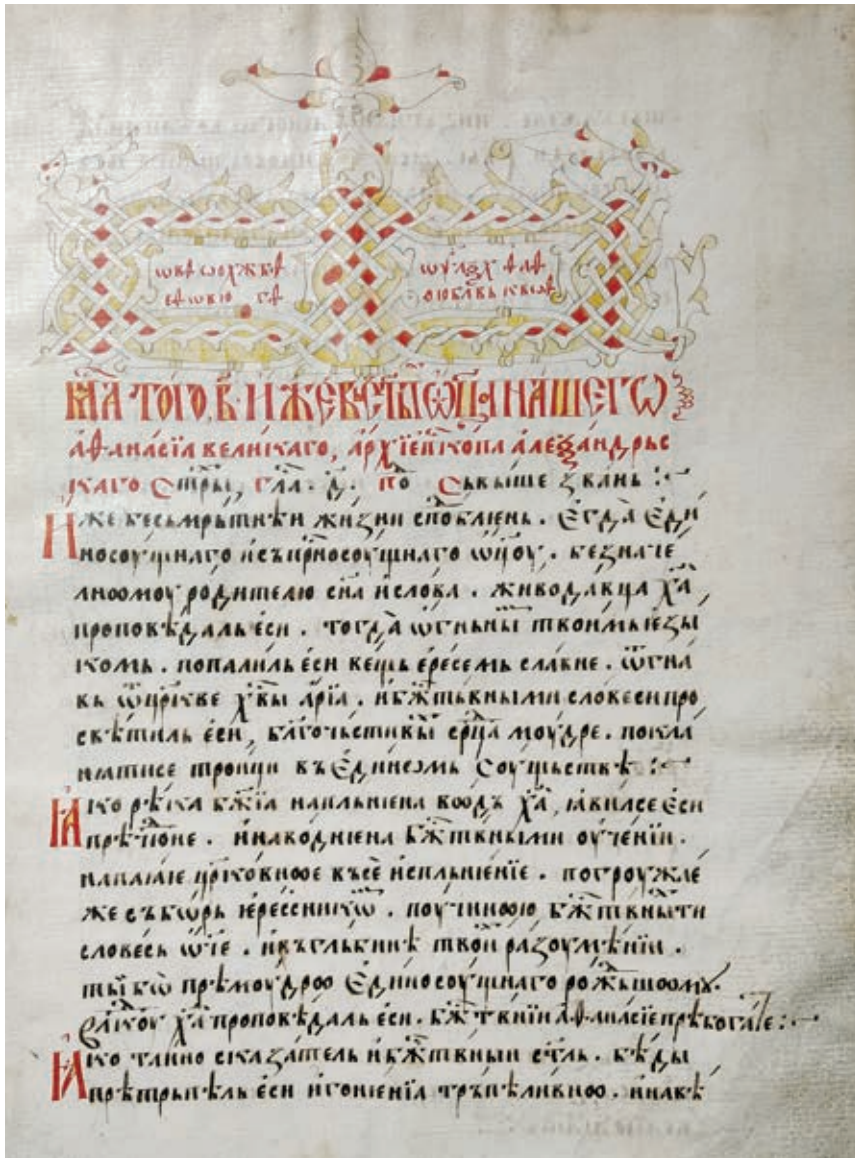

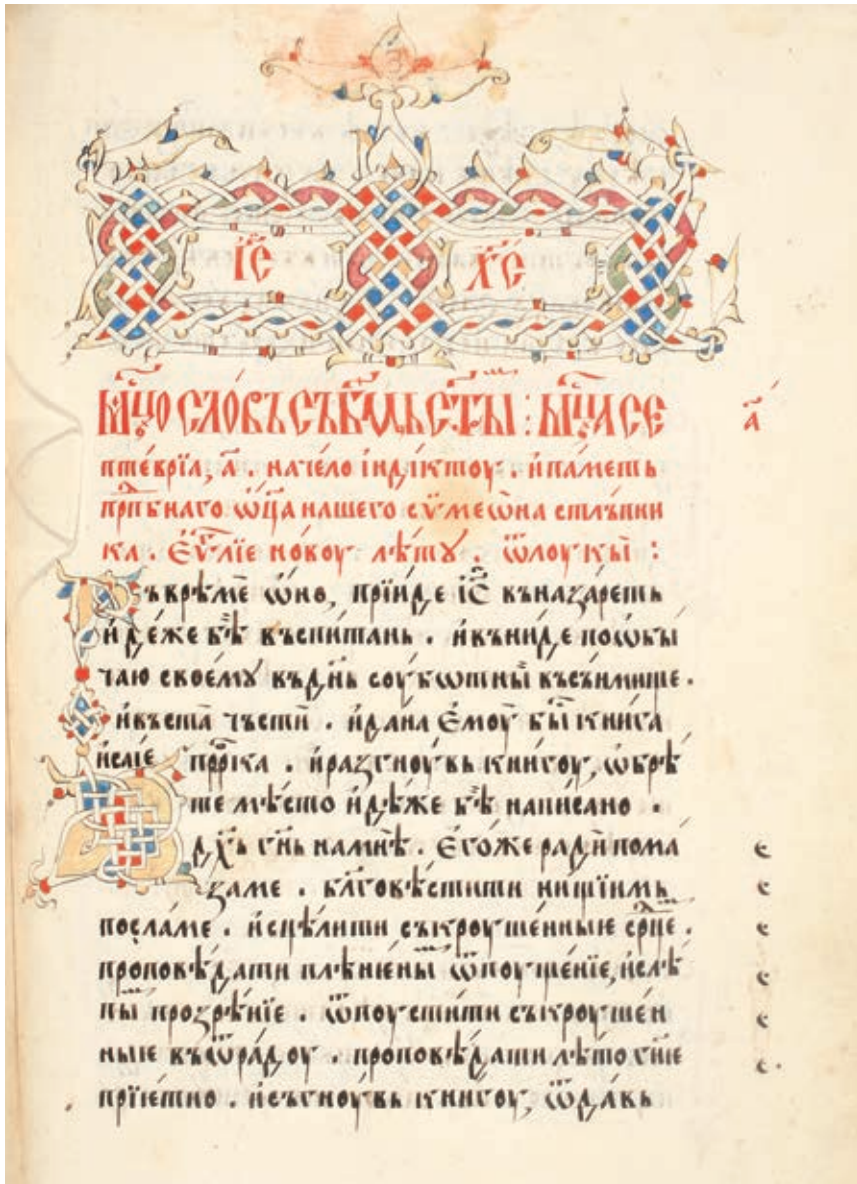
Сл. 5. РНБ, 1.1.11в: Служба Св. Аѣанасију Великому (рукопис), око 1665/75, контрамарка ѿролицѣи (л. 6б)

Сл. 6. РНБ, 1.1.11в: Служба Св. Айанасію Великому (рукопис), око 1665/75, л. 6б, запис писара тајнописом

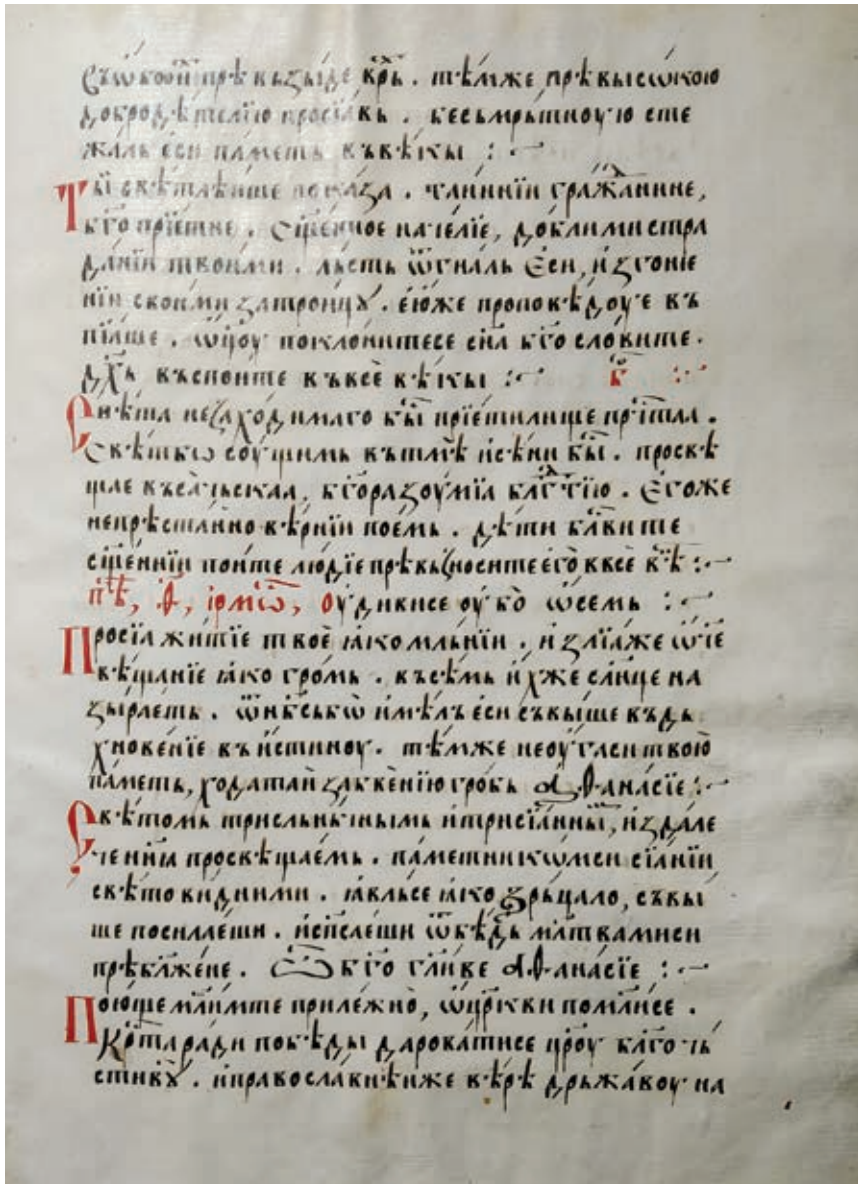
Сл. 7. РНБ, 1.1.11в: Служба Св. Аїанасију Великому (рукопис), око 1665/75, л. 1а

Сл. 8. Морача 3: Изборно јеванђеље, 1668, л. 204а

Сл. 9. ВСП 72: Минеј ѡразнични, 1681, л. 25а

Сл. 10. РНБ, 1.1.11в: Служба Св. Аѣанасіју Великому (рукопис), око 1665/75, л. 6а

АРХЕОГРАФСКИ ПРИЛОЗИ
Зборник радова Одељења за археологију
Народне библиотеке Србије
ARCHEOGRAPHICAL PAPERS
Review of the ARCHEOGRAPHICAL DEPARTMENT
NATIONAL LIBRARY OF SERBIA

Издавач
Народна библиотека Србије
PUBLISHER
NATIONAL LIBRARY OF SERBIA

Лектура и коректура
Драгана Перуничич
PROOFREADER
DRAGANA PERUNIČIĆ

Технички уредник
Мирослав Лазич
PUBLISHING EDITOR
MIROSLAV LAZIĆ

Штампа
RETRO PRINT, БЕОГРАД
PRINTED BY
RETRO PRINT, BELGRADE

Тираж
300 примерака
CIRCULATION
300

Публикације за размену и рукописе за штампу
слати на адресу:

Народна библиотека Србије
Одељење за археологију
(за Археографске прилоге)
Скерлићева 1, 11000 Београд
e-mail: vladan.trijic@nb.rs

Please, send original texts and/or publications
intended for exchange to the following address:

Narodna biblioteka Srbije
Odeljenje za arheografiju
(za Arheografske priloge)
Skerliceva 1, 11000 Beograd
e-mail: vladan.trijic@nb.rs

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

09(497.11)

АРХЕОГРАФСКИ прилози : зборник радова Одељења за археологију Народне библиотеке Србије / главни и одговорни уредник Владимир Пишталo ; уредник Татјана Суботин-Голубовић. – [Штампано изд.]. – 1979, бр. 1- . – Београд : Народна библиотека Србије, 1979– (Београд : Retro print). – 23 cm

Друго издање на другом медијуму: Археографски прилози (Online) = ISSN 1452-2233
ISSN 0351-2819 = Археографски прилози (Штампано изд.)

YU ISSN 0351-2819
UDK 091